„Chtěli bychom přispět k tomu, aby se environmentální perspektiva stala přirozenou součástí humanitního vzdělávání,“ říká Jan Randák

20.4.2026 - | Filozofická fakulta UK

Badatelská skupina pro environmentální humanitní vědy a dějiny přítomnosti pod názvem Environmental Humanities Prague působí na Filozofické fakultě UK již více než dva roky. Jde o platformu, která propojuje humanitněvědní výzkum s aktuálními environmentálními otázkami současnosti. O tom, proč tato platforma vznikla, jaké otázky si klade a kam směřuje její další rozvoj, jsme mluvili s doc. Janem Randákem.

Co stálo za vznikem badatelské skupiny a jaký prostor v akademickém prostředí jste tím chtěli otevřít?

O založení badatelské skupiny či platformy jsme s několika blízkými lidmi – Eliškou Švarnou, Janem Marešem a Ondřejem Táborským – začali uvažovat někdy v průběhu roku 2023. Vznik naší skupiny nebyl výsledkem jednoho okamžitého rozhodnutí, ale postupného uvědomování si určité mezery v akademickém prostředí. Na Filozofické fakultě UK – a vlastně i v české akademii obecně – působí řada kvalitních badatelů a badatelek, kteří se věnují environmentálním tématům, ale často o sobě navzájem nevědí. Chyběl prostor, kde by se tuto lidé mohli setkávat, vzájemně inspirovat a propojovat.

Naším cílem nebylo vytvořit úzce vymezenou oborovou skupinu, ale spíše platformu – prostor, který umožní překračovat hranice jednotlivých oborů. I proto dnes mezi členy a členkami nejsou jen lidé z Filozofické fakulty UK, ale také kolegové a kolegyně z mimofakultních pracovišť, třeba Akademie věd.

Mně osobně šlo o to posílit hlas humanitních věd v debatě o environmentální krizi, která je často vnímána jako doména přírodních věd. Humanitní vědy přitom mají co říct.

Dnešní podoba skupiny odráží tuto původní myšlenku – fungujeme nehierarchicky a rozšiřování naší platformy probíhá organicky, na základě sdíleného zájmu, vzájemného porozumění a tak nějak svým tempem. Tímto způsobem se snažíme udržet otevřenou a inspirativní dynamiku skupiny, která byla pro nás klíčová už od samého začátku. A možná tak trochu zkoušíme možnosti a podoby sebeorganizace v rámci akademického prostředí.

Když se dnes mluví o klimatické krizi nebo antropocénu, často se zdůrazňují především přírodní vědy. Co do tohoto obrazu podle vás přinášejí humanitní a společenské vědy?

Přírodní vědy přesně popisují, co se děje. Měří, modelují, kvantifikují. Díky nim víme, jak rychle se planeta otepluje nebo jak se proměňují ekosystémy. Ale samy o sobě nedokážou odpovědět na otázku, proč se jako společnost chováme způsobem, který k této situaci vede.

Právě zde vstupují do hry humanitní a společenské vědy. Ty se neptají jen na fakta, ale na významy, hodnoty či třeba historické a kulturní souvislosti. Jednoduše ukazují, že klimatická krize není jen

záležitostí technologií, ale také důsledkem určitých představ o pokroku, růstu nebo vztahu člověka k přírodě. A zároveň připomínají, že tyto představy nevznikaly izolovaně — jsou úzce propojené s dějinami kolonialismu, globální nerovnosti a s tím, jak se modernita formovala především v kontextu bohatého severu.

Humanitní vědy tak pomáhají vidět, že klimatická krize má i své geopolitické a historické vrstvy. Pomáhají nám zkrátka pochopit, že nejde jen o problém emisí, ale o problém způsobu myšlení. Z tohoto pohledu jsou humanitní vědy nezastupitelné, protože bez proměny kulturních a hodnotových rámců zůstanou i ta nejlepší technická řešení nedostatečná.

Jakou roli podle vás v environmentálních problémech hraje lidské chování, hodnoty a historické zkušenosti?

Technologie jsou určitě důležitou součástí problému i jeho řešení, ale samy o sobě nestačí. Pokud bychom environmentální krizi chápali pouze jako technickou závadu, kterou lze opravit inovací nebo efektivnějším systémem, přehlédli bychom její hlubší rozměr.

Velká část problému spočívá v tom, jak jsme si historicky nastavili vztah k okolnímu světu. Moderní společnost dlouhodobě funguje na představě neomezeného růstu a na přesvědčení, že příroda je v zásadě pasivní zdroj, který máme k dispozici. Tyto představy nejsou neutrální. Mají své dějiny a logicky i své důsledky.

Proto je podle mě přesnější říci, že environmentální krize je primárně krizí hodnot a chování, která se teprve sekundárně projevuje jako problém technologický. Technologie nám mohou pomoci změnit směr, ale jen tehdy, pokud zároveň proměníme i to, co od nich očekáváme a jakým způsobem je zasazujeme do širšího společenského rámce.

Mluvíte o „dějinách přítomnosti“. Co si pod tímto pojmem může představit někdo mimo akademické prostředí?

Pojem „dějiny přítomnosti“ může znít paradoxně, ale ve skutečnosti označuje velmi srozumitelnou snahu, totiž pochopit svět, ve kterém právě žijeme, pomocí historického myšlení. Je důležité dodat, že nejde o náš vynález – když jsme platformu zakládali, vedli jsme o tomto pojmu debatu a já sám jsem si potřeboval ujasnit, co tím pojmem vlastně chceme sdělovat.

Pro mě je inspirativní přístup švýcarského historika Philippa Sarasina, který se věnuje analýze současnosti historickými nástroji a podílel se mimo jiné na založení online publikační platformy Geschichte der Gegenwart (Dějiny přítomnosti). Právě tento typ práce – kritické, veřejně orientované reflexe přítomnosti – pro mě byl vzorem.

Nejde tedy o to psát pouze dějiny v tradičním smyslu, tedy s odstupem desítek či stovek let, ale naopak analyzovat současnost jako historický proces, respektive jako jeho momentální vyústění. Znamená to ptát se, jak vznikly struktury, které dnes považujeme za samozřejmé – od ekonomických modelů po naše vnímání přírody.

Dějiny přítomnosti připomínají, že ani současný svět není daný či neměnný. Je výsledkem konkrétních rozhodnutí, konfliktů a představ, které se v čase vyvíjely – a právě proto se mohou také proměnit. V tomto smyslu jde o nástroj orientace: pomáhá nám vidět přítomnost ne jako osud, ale jako otevřený proces. A jednoduše se ptát – jak jsme došli až tam, kde jsme.

Skupina klade důraz na mezioborovou spolupráci. Jak v praxi vypadá propojení historie s dalšími obory, například psychologií, filmovými studii nebo literaturou?

Mezioborová spolupráce u nás neznamená jen to, že vedle sebe na našem setkání sedí odborníci z různých oborů, ale že se snažíme propojit jejich způsoby uvažování.

Historik například nepřemýšlí jen o minulých událostech, ale o tom, jak byly tyto události vnímány, zobrazovány a prožívány. Tady se přirozeně potkává s literární vědou nebo filmovými studii, které analyzují narativy a obrazy. Psychologie by zase mohla pomáhat pochopit, proč lidé reagují na environmentální hrozby určitým způsobem – například proč často dochází k popírání nebo apatii. V praxi to znamená společné čtení a diskuse textů či workshopy, kde se jednotlivé perspektivy doplňují. To koneckonců umožňuje vidět vlastní obor v širších souvislostech.

Jakým způsobem se mohou do aktivit badatelské skupiny zapojit studenti, studentky i širší veřejnost a jaké konkrétní příležitosti jim v tomto směru nabízíte?

V první chvíli jsme se rozhodli být spíše menší skupinou, abychom se navzájem poznali a vytvořili způsob komunikace a spolupráce, který nám vyhovuje. Chtěli jsme si zachovat určitý, řekněme, pohodový modus operandi a nechat fungování skupiny přirozeně utvářet její dynamiku. Teprve postupně se naše aktivity rozrůstaly a zapojovali se další kolegové, kolegyně, doktorandi i doktorandky, kteří sdíleli zájem o environmentální témata.

Skupina funguje nehierarchicky – nemáme formální struktury a snažíme se, aby rozhodování a zapojování nových členů probíhalo otevřeně a na základě společného zájmu a vzájemného porozumění. Úspěch skupin a iniciativ často záleží na tom, jací lidé a proč se v nich sejdou.

Pokud se ptáte na studenty, ti se mohou zapojit především prostřednictvím výuky, kterou plánujeme pro příští semestry. V zimním semestru 2025/26 jsme realizovali úspěšný semestrální kurz „Svět v proměně: Perspektivy environmentálních humanitních věd“, který byl pojat jako úvod do environmentálních humanitních věd. Na něj bychom rádi navázali v příštím zimním semestru dalším, tematicky již vyprofilovanějším kurzem. O tématu a formě kurzu nicméně stále diskutujeme.

Ostatní kolegové a kolegyně se mohou zapojit do našich setkání, při kterých v otevřené atmosféře diskutujeme texty a sdílíme zkušenosti. V případě zájmu o aktivity naší skupiny – například zapojení do adresáře nebo účast na některých akcích – se mohou zájemci obrátit přímo na mě na e-mailu jan.randak@ff.cuni.cz. Zároveň naše aktivity můžete sledovat na našich webových stránkách a sociálních sítích.

Jaké cíle nebo témata jsou pro vás v nejbližších letech klíčové? Kam byste chtěli tuto oblast posouvat?

V nejbližší budoucnosti chceme stabilizovat a dále rozvíjet platformu. Tematicky nás zajímá vztah mezi environmentální krizí a kulturními představami o světě – tedy to, jak se proměňují naše narativy o přírodě, pokroku nebo budoucnosti. Pro mě osobně je důležité rovněž prohlubování konceptu „dějin přítomnosti“, který umožňuje tyto proměny uchopit v historické perspektivě.

A mimo jiné bychom chtěli více vstupovat do oblasti výuky a přispět k tomu, aby se environmentální perspektiva stala přirozenou součástí humanitního vzdělávání. Ne jako doplněk, ale jako jeden z klíčových rámců, skrze které dnes přemýšlíme o světě. Osobně jsem přitom přesvědčen, že by naší fakultě slušel environmentálně koncipovaný mezioborový studijní program poskytující studentům nástroje a znalosti k porozumění proměňujícímu se světu. Potenciál pro něj na fakultě rozhodně je – už dnes tu působí řada akademiků a akademiček, jejichž práce by takový program mohla tvořit a rozvíjet.

Více informací najdete na https://ehp.ff.cuni.cz/.

Fotografie: Nikola Novotná

https://www.ff.cuni.cz/2026/04/chteli-bychom-prispet-k-tomu-aby-se-environmentalni-perspektiva-stala-prirozenou-soucasti-humanitniho-vzdelavani-rika-jan-randak